

І. С. Марченко,

аспірант, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

I. Marchenko,

postgraduate student, V.N. Karazin Kharkiv National University

UKRAINE ECONOMY COMPETITIVENESS: STATE, PROSPECTS

У статті аналізуються основні показники, що складають систему національної конкурентоспроможності економіки країни: географічна та товарна динаміка експортних товарів та послуг, надходження прямих іноземних інвестицій, основні інтегральні показники національної конкурентоспроможності. Наводяться основні прогнозні сценарії коротко- та середньострокового розвитку країни за матеріалами аналітиків Всесвітнього економічного форуму. Проводиться аналіз основних проблемних позицій в системі національної конкурентоспроможності, які є бар'єрами для подальшого сталого розвитку української економіки та підвищення рівня її конкурентоспроможності в глобальній економічній системі. До таких бар'єрів належить: слабкий інституційний рівень, що не дозволяє залучати іноземні інвестиції в широких обсягах; поступова втрата закордонних ринків збуту стратегічних товарів та послуг; відсутність коштів для широкої модернізації інфраструктури і інноватизації виробництва; соціально-політична нестабільність.

The article analyzes the main indicators that make up the system of national competitiveness of the economy: geographical and commodity dynamics of export goods and services, foreign direct investment, basic integral indicators of national competitiveness. Basic scenarios projected in short- and medium-term development of the country according to the materials of World Economic Forum analysts. The main items of concern in the national competitiveness is analyzed, that are barriers to further sustainable development of the Ukrainian economy and improving its competitiveness in the global economic system. These barriers include: weak institutional level, which does not attract foreign investment on a large volume; gradual loss of foreign markets in strategic goods and services; lack of funds for the general upgrading of infrastructure and innovation production; social and political instability.

Ключові слова: експорт, прямі іноземні інвестиції, національна конкурентоспроможність, економічний розвиток.

Key words: exports, foreign direct investment, national competitiveness, economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом двох останніх десятиліть, економіка України і її зовнішня складова проходили кілька етапів кардинальних трансформацій. Головною особливістю цих трансформацій була багатовекторність зовнішньоекономічної політики. Будучи, в певному сенсі, замкнутою між двох великих економіко-політичних утворень (Європейським союзом і Євразійським економічним союзом), Україні доводиться концентрувати свою зовнішньоекономічну політику одночасно в двох напрямках. Багатовекторність зовнішньоекономічної політики, в сукупності з внутрішньоекономічними, політичними і соціальними проблемами, створила ряд загроз для успішного завершення трансформації економіки України та заняття стійкої конкурентної позиції в системі міжнародних відносин. Важливим є проаналізувати основні тенденції в сучасному розвитку України, виділити основні проблемні позиції конкурентоспроможності української економіки та основні перспективи підвищення її рівня.

Таблиця 1. Динаміка експорту товарів України у 2005—2015 рр.

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	
Обсяг (млн. дол)	34228,4	38368,0	49296,1	66967,3	39695,7	
Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг (млн. дол)	51405,2	68394,2	68830,4	63320,7	53901,7	38134,8

Джерело: [12].

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Серед зарубіжних вчених-економістів світового рівня проблематикою національної конкурентоспроможності та розвитку економіки країни в світовій господарській системі займалися М.Портер [1], П.Кругман [2], Дж.Стігліц [3], А.Норт [4]. Проблематиці розвитку економіки України та її конкурентоспроможності посвячені дослідження акад. Гееця В.М. [5] та Філіпенка А.С. [6], Жаліла Я.А. [7]. Розвитку українських регіонів та кластерів — роботи акад. Голікова А.П. [8; 9], Ковальської Л.Л. [10], Кіндзерського Ю.В. [11] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

На базі аналізу показників експорту товарів та послуг, прямих іноземних інвестицій та інтегральних показників конкурентоздатності української економіки за останні роки визначити основні тренди змін рівня національної конкурентоспроможності в прогнозних сценаріях розвитку країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Національна конкурентоспроможність економіки країни — це сукупність властивостей, які визначають здатність національної економіки успішно конкурувати з економіками інших країн. Проте, міжнародна конкурентоспроможність економіки є більш значним терміном, який позначає:

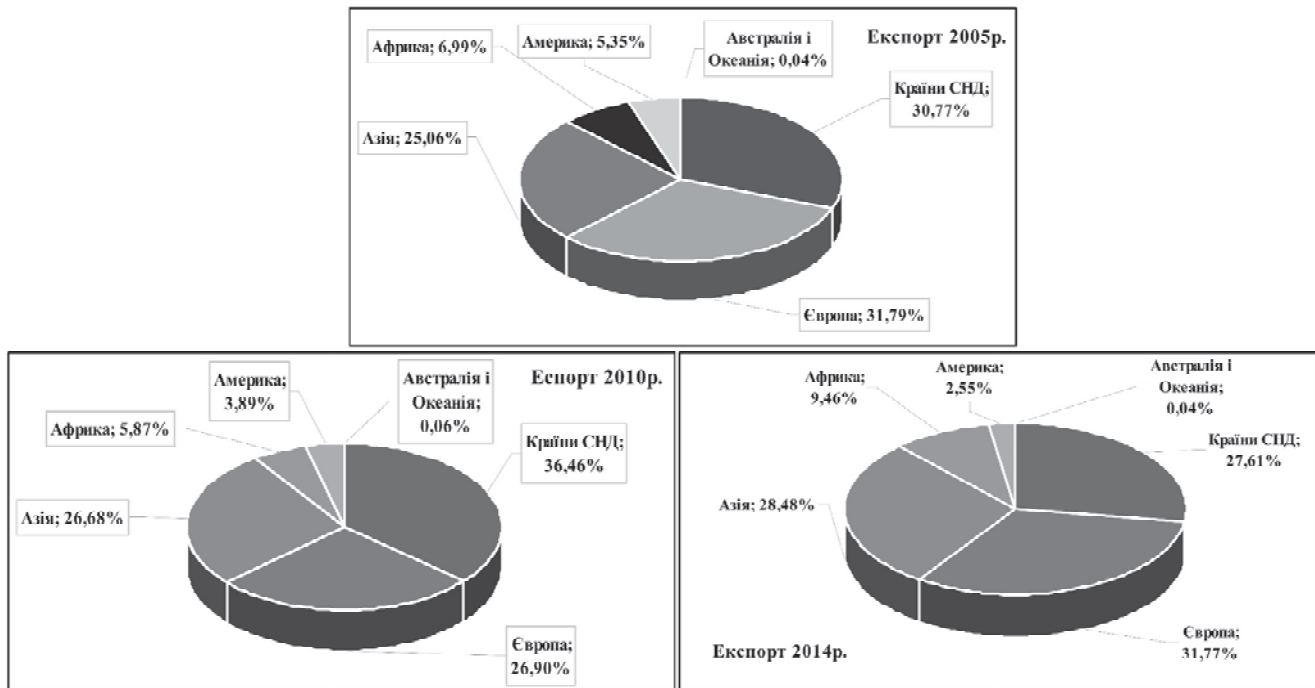

Рис. 1. Географічна структура експорту товарів України за регіонами світу

Джерело: [12].

— здатність країни домогтися високих темпів економічного зростання, які набувають стійкої якості в середньостроковій та довгостроковій перспективі;

— рівень продуктивності факторів виробництва в даній країні;

— здатність національних суб'єктів господарювання успішно конкурувати на тих чи інших зовнішніх та міжнародних ринках [1, с. 39—40].

У сучасному світі, в умовах глобалізації, рівень національної конкурентоспроможності — визначальний показник для економіки, місце яка вона займає в системі міжнародних відносин, запорука сталому соціо-економічному розвитку країни та її національній безпеці. Рівень національної конкурентоспроможності є непостійним явищем, що змінюється під впливом різноманітного спектру факторів як зовнішньої, так і внутрішньої середовища [2, с. 234—236].

Важливим є охарактеризувати сучасний стан конкурентоспроможності економіки України. Існує одразу декілька підходів щодо визначення стану конкурентоспроможності. За основу дослідження було взято основні макроекономічні показники, а саме: динаміка загальної зовнішньоекономічної діяльності країни за останні роки, а саме експорт товарів та послуг, які характеризують загальний рівень розвитку економіки в області МЕН (табл. 1, 2, 3, рис. 1, 2); динаміка надходження прямих іноземних інвестицій, що характеризує рівень інвестиційної привабливості українських підприємств (табл. 4); інтегральні показники конкурентоспроможності з аналітичних звітів Всесвітнього економічного форуму, які характеризують загальний стан конкурентоспроможності країни, інфраструктуру, якість інститутів та інше (табл. 5).

Поступово зростаюча загальна сума експорту в 2005—2008 рр. різко знизилась у 2009 через світові кризові явища та різкий спад попиту на стратегічні групи товарів України. Проте починаючи з 2010 р. ситуація поступово нормалізувалась та було зафіксовано стійкий зріст у 2010—2012 рр. У 2013 р. починається нова хвиля спаду, причому у 2014 р. було зафіксовано різкий спад, за обсягом схожий

зі спадом 2009 року. На відміну від 2010 р., в 2015 р. зростання експорту не відбулося, а навпаки, падіння посилюється ще сильніше.

Серед основних торговельних партнерів України з 2005р. по 2010 спостерігалось збільшення частки регіону країн СНД та поступово зменшування долі європейського регіону. У 2014 р. спостерігається різке падіння частки країн СНД (переважно РФ), та підвищення на цьому фоні частки Європи. Проте в абсолютних цифрах експорт товарів до країн Європи у 2014—2015 рр. також знизився (24% в 2015 р.).

Щодо експорту послуг (табл. 2), то по цих позиціях у 2014 р. також пройшов різкий спад як загального обсягу, так і по кожному регіону світу без виключення. Проте, падіння обсягів експорту послуг з європейським регіоном, азіатським та африканським було значно менше ніж з країнами СНД. Експорт послуг в Україні залишається порівняно з експортом товарів на низькому рівні.

У товарній структурі експорту товарами спостерігається значне зниження рівня продукції металургії та підвищення частки сільськогосподарської продукції, що свідчить про зміну стратегічних товарів зі сировини та недрагоцінних металів до продукції агросектору.

Серед видів послуг що експортується, найважливіше місце належить транспортним послугам, обсяг яких теж зменшується починаючи з 2013 р. Негативний тренд спостерігається і в інших групах, важливими з яких є в першу чергу фінансові, послуги з переробки матеріальних ресурсів, ремонту та технічного обслуговування. Зріст зафіксовано тільки в інформаційно-телекомунікаційних послугах та будівництві.

Таблиця 2. Географічна структура експорту послуг України в 2010—2014 рр.

	Всього (млн грн.)	Країни СНД	Європа	ЕС	Азія	Африка	Америка	Австралія та Океанія
2010	11381,4	5442,4	3245,7	3123,1	1013,3	136,4	1156,7	37,2
2011	13347,7	6041,1	4037,8	3532,9	1108,4	154,9	1400	133,8
2012	13116,0	5811,1	3945,1	3750,2	1255,6	165,5	1427,7	230,6
2013	14233,2	5814,9	4883,7	4195,7	1427,0	153	1581,9	78,6
2014	11520,8	4034,3	4431,0	3991,6	1350,7	131,3	1242,8	71,5

Джерело: [12].

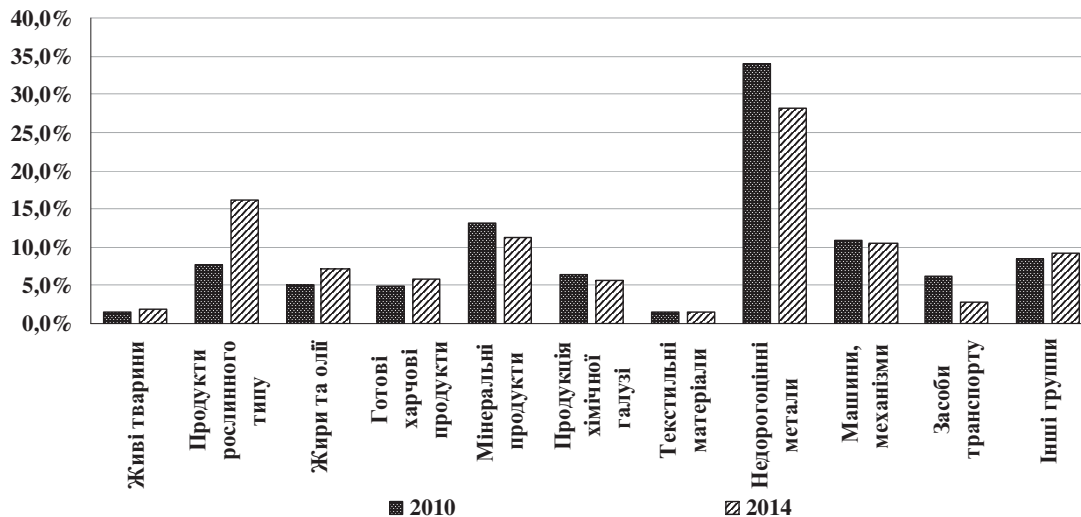

Рис. 2. Товарна структура експорту товарів у 2010 та 2014 р.

Джерело: [12].

Таблиця 3. Динаміка експорту послугів за видами у 2010–2014 рр., тис. грн.

	2010	2011	2012	2013	2014
Усього	11381378,0	13347732,0	13115971,9	14233226,1	11520850,7
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	475720,2	613109,3	597622	1722083,1	1334394,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	437395,2	639230,3	602421,8	349678,9	298247,7
Транспортні послуги	7662874,6	8848121,8	8287147,0	7981835,8	6101923,5
Послуги, пов'язані з подорожами	253053,1	301902,4	392542,7	358108,5	228049,1
Послуги з будівництва	135362,7	200961,5	219010,9	224803,7	231960,0
Послуги зі страхування	68677,9	111560,4	113797,1	87325,9	44814,0
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	476701,3	312271,5	248310,1	337831,4	222101,1
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	41514,3	46067,7	56416,2	97376,1	97504,1
Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги	672056,3	860795,8	1113530,6	1477182,4	1675551,7
Ділові послуги	1128184,7	1374682,6	1420037,1	1543770,4	1250398,7
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	27986,3	35339,8	60318,9	35995,4	31298,8
Державні та урядові послуги	1851,5	3688,5	4817,5	17234,6	4608,1

Джерело: [12].

Іншим важливим фактором національної конкурентоспроможності є динаміка прямих іноземних інвестицій. Поступово набираючий тренд росту обсягів прямих іноземних інвестицій (табл. 4) в 2010–2013 рр. перетік у стадію різкого спаду, став навіть нижче рівня 2010 р. Динаміка прямих інвестицій в акціонерний капітал зарубіжних країн не мала стійкої стадії росту, а варіювалося від року в рік, знаходячись на досить низькому рівні. Все це свідчить про те, що за останні роки українська економіка поступово втрачає свою привабливість, що тягне за собою серйозні проблеми пов'язані з відтоком капіталів, низки банкрутств підприємств, відсутності фінансових коштів для подальшої модернізації та інноватизації. Основним партнером України як

в отриманні інвестицій, так і їх імпорту є Республіка Кіпр.

Існують також інші підходи до характеризування рівня національної конкурентоспроможності, які не враховують числові агрегатні макроекономічні показники. До найбільш авторитетних відносяться індекс глобальної конкурентоспроможності, який розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму та публікується для усіх країн світу щороку.

Аналізуючи данні показники, можна зробити наступні спостереження:

— незважаючи на кризові умови, високий рівень освіти і підготовки, разом з ємністю ринку залишають за Україною можливість подальшого розвитку;

— головною проблемою країни залишається слабка інституційна середовище та відсутність макроекономічної стабільності;

— країна практично не змінює рівень своєї інфраструктури, не розширює та залучає нові інновації;

Всі ці данні свідчать про те, що рівень національної конкурентоспроможності Ук-

Таблиця 4. Динаміка прямих іноземних інвестицій в 2010–2015 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
В Україну	44708,0	49362,3	54462,4	58156,9	45916,0	43371,4
З України	6871,1	6898,0	6481,9	6575,3	6352,2	6210,0

Джерело: [12].

раїни не набирає стабільного стану, а різко змінюється майже кожного року. Важливим є освідомити, як сучасний стан та діючі фактори вплинуть на розвиток країни в коротко- та середньостроковому періоді

Прогнозування подальшого розвитку економіки України, перш за все через протікаючу гостру кризу всередині країни і геополітичному середовищі є трудним. Разом з тим, ряд авторитетних інститутів вивчення економічних процесів сьогодні роблять спроби спрогнозувати основні тренди розвитку України та її економіки. Важливим є визначити, яку роль міжнародна конкурентоспроможність української економіки займає в сценаріях майбутнього розвитку ситуації в Україні.

Загальною тенденцією безлічі оцінок і прогнозів є те що, довгострокові соціально-економічні перспективи України в реальності тільки частково залежать від геополітичних проблем: доля країни як і раніше знаходиться в руках самої України, інститутів влади і бізнес-середовища, яким належить вибрати актуальну і ефективну модель розвитку. Такого висновку дотримується група аналітиків Світового економічного форуму, які використовували комплексний підхід до прогнозування ситуації в Україні.

Аналізуючи поточні політичні та економічні умови, експерти вивели три можливих сценарії розвитку країни:

- позитивний ("замкнуте коло розвитку");
- зважений ("назад у майбутнє");
- катастрофічний ("животиння в стагнації") [14].

Незважаючи на кардинально різні наслідки всіх сценаріїв, стан конкурентоспроможності український підприємств займає в них центральне місце. У разі позитивних сценаріїв, відбудеться прискорення процесу трансформації і переходу до конкурентостійкості в економіці. При нормалізації ситуації, зберігається платформа для переходу економіки в стадію зростання і розвитку. У негативній ситуації, конкурентоспроможність українських товарів і послуг буде постійно знижуватися як всередині країни, так і на зовнішніх ринках.

Передумови для розвитку подій за позитивним для України сценарії можуть виникнути при поєднанні декількох чинників. Перш за все це нормалізація політичної обстановки, інтенсифікація внутрішньо регіональної торгівлі та корінні антикорупційні реформи. Це може привести до зростання іноземних інвестицій, навіть не дивлячись на те, що інвестори зараз переорієнтуються на розвинені ринки. "Перспектива нової, більш відкритої і вільної соціальної системи розкриє підприємницький дух і інноваційний потенціал", — вважають автори доповіді ВЕФ [14]. Державі необхідно стимулювати надходження інвестицій, коли іноземні суб'єкти будуть впевнені в надійності і прибутковості своїх капіталовкладень, а участь держави в розробці інноваційних та перспективних кластерів буде служити певним індикатором для приватних інвесторів здійснювати вкладення.

Крім очікуваного прогресу в ряді сегментів, аналітики форуму вважають, що драйвером української економіки може стати сільське господарство. Мається на увазі як зростання виробництва хімікатів та добрив, так і збільшення доходів малих і середніх фермерських господарств. Покращення макроекономічної і політичної стабільності приверне в країну не тільки прямі іноземні інвестиції, а й інновації та ноу-хау. Це призведе до подальшого розвитку економіки України, коло замкнеться,

Таблиця 5. Індекс глобальної конкурентоспроможності в 2010 та 2015 рр.

	2010		2015	
	Показник (1-7)	Місце в світі (з 139 країн)	Показник (1-7)	Місце в світі (з 144 країн)
Індекс	3,9	89	4,1	76
Базові показники:	3,9	102	4,4	87
Інституційна середа	3,0	134	3,0	130
Інфраструктура	3,8	68	4,2	68
Макроекономічна середа	3,2	132	4,1	105
Охорона здоров'я та початкова освіта	5,7	66	6,1	43
Підсилювачі ефективності:	4,0	72	4,1	67
Вища освіта і підготовка	4,6	46	4,9	40
Ефективність ринку товарів	3,5	129	4,0	112
Ефективність ринку праці	4,5	54	4,1	80
Розвиток фінансового ринку	3,3	119	3,5	107
Технологічна готовність	3,4	83	3,5	85
Розмір ринку	4,5	38	4,6	38
Інновації та фактори досвіду:	3,3	88	3,4	92
Бізнес-досвід	3,5	100	3,7	99
Інновації	3,1	63	3,2	81

Джерело: [13].

ся, говорить оптимістичний сценарій [14]. При цьому держава буде контролювати цей процес, але не буде бар'єром для приватних вкладень, а виступати певним регулятором модернізації з урахуванням державних, приватних та громадських інтересів.

Наступний сценарій характеризується збереженням поточної економічної ситуації. Світова економіка хоч і показує стійке посткризовий зростання, але перевиробництво в сталеливарній промисловості і торгівлі конфлікти підривають стабільність української економіки. При цьому стабільно високий приріст світового населення поступово перетворює сільське господарство в стратегічний сектор економіки. Зростаюча роль сільського господарства призведе до того, що ця галузь стане головним одержувачем інвестицій центрального уряду. Але прискорений розвиток аграрного сектора відбудеться не в результаті серії продуманих реформ, а через необхідність якомога швидше "залатати бюджетні діри". В цілому ж соціально-економічна структура залишиться такою ж, якою й була всі останні чверть століття української незалежності, впевнені аналітики [14]. В першу чергу це стосується високого рівня корупції.

Якщо ціна на енергоносії буде зростати, а попит на стратегічне товари — низьким, якщо геополітична напруженість збережеться, а модернізація виробництва не відбудеться, Україну очікує третій, найменш сприятливий сценарій. ВЕФ прогнозує, що в таких умовах кредитний рейтинг України може бути знову знижений, проте влада не зверне на це уваги, бо буде зайнято боротьбою еліт. В умовах втрачених можливостей і постійно мінливій регуляторної політики слід очікувати відтоку капіталу і висококваліфікованої робочої сили в більш стабільні країни, які навіть мають менший потенціал росту. Несприятливий діловий клімат призведе до застою навіть в тих галузях, в яких позиції України традиційно сильні. В першу чергу, це сільське господарство і IT-індустрія. Розвал інфраструктури та складні митні правила зроблять розмір експортних доходів ще нижчим [14]. Як результат, економіка країни не проходить диверсифікацію, прагнення вийти з боргової ями змушує державу брати ще більше кредитів. На межі банкрутства опиняться і держкорпорації, особливо в стратегічних секторах промисловості. Старіння населення почне давати все більше навантаження на пенсійну систему зокрема і на економіку в цілому

ВИСНОВКИ

Проблема падіння рівня національної конкурентоспроможності економіки України вже сьогодні гостро стоїть перед державою. У 2012 і 2013 р знизилася зрос-

тання ВВП (з 4,1% і 5,2% в 2010 і 2011рр. до 0,2% і 0,1 в 2012 і 2013 рр. відповідно), спостерігалось падіння ВВП в 2014 і 2015 рр. (-6,8% в 2014 р. і -11% в 2015 р.), падіння експорту (-15% в 2014 р., більш ніж -30% в 2015 р.), скорочується надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України (з \$ 58,156 млрд в 2013 до \$ 43,371 млрд в 2015 рр.) [12].

При цьому довгострокові завдання України залишаються тими ж, незалежно від ситуації, що склалася, а саме:

- зміцнення своїх внутрішніх інститутів і поліпшення інвестиційного клімату;
- рішення проблем, пов'язаних з енергетичною залежністю і сировинними ринками;
- налагодження надійних та довгострокових торгових відносин зі своїми партнерами.

Який би сценарій не настав, вже зараз ясно що підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності української економіки є центральним завданням. Керівництво держави необхідно сформувати модель розвитку, яка буде спрямована на створення ефективного інструменту модернізації економіки і переходу її до конкурентостійкості типу. Створення висококонкурентоспроможних суб'єктів господарювання всередині країни може бути орієнтоване в подальшому на освоєння зовнішніх ринків, що дозволить збільшити приплив в країну коштів, які спрямовуються на розвиток локальних секторів економіки — створення нових робочих місць і підвищення доходів населення. У свою чергу, завдяки зростанню доходів населення, збільшиться ємність внутрішнього ринку, підвищиться стійкість національного бізнесу.

Література:

1. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран [Текст] / М. Портер. — М.: Альпина Паблишер, 2016. — 947 с.
2. Кругман П. Международная экономика: теория и политика [Текст] / Кругман П., Обстфельд М.; пер. з англ. 5-го міжн. вид. — СПб.: Питер, 2004. — 832 с.
3. Стиглиц Дж. Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему [Текст] / Дж. Стиглиц; пер. з англ. О. Рождественська. — М.: Эксмо, 2015. — 512 с.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Текст] / Д. Норт; пер. з англ. А.Н. Нестеренко; наук. ред. Б.З. Мильнера. — М.: Фонд экономической книги Начала, 1997. — 180 с.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України 2004—2015 роки "Шляхом європейської інтеграції" [Текст] / А.С. Гальчинський, В.М. Геець та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К.: ЮЦДержкомстату України, 2004. — 416 с.
6. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: історія [Текст] / А.С. Філіпенко. — К.: Либідь, 2006. — 309 с.
7. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації [Текст] / За ред. Я.А. Жаліла. — К.: Знання України, 2005р. — 388 с.
8. Економіка України: навч. посіб. [Текст] / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, О.А. Шуба. — К.: Знання, 2009. — 286 с.
9. Світова економіка: підручник (рек. МОН України, лист № 1/11-5833 від 18.04.2014 р.) [Текст] / За ред. А.П. Голикова, О. А. Довгаль. — Х.: Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. — 268 с.
10. Ковальська Л.А. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: монографія [Текст] / Л.А. Ковальська. — Луцьк: Надстиря, 2007 — 420 с.
11. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку [Текст] / Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.; за ред.

канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського. — К.: Ін-т економіки та прогнозів, 2009. — 928 с.

12. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. World Economic Forum Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015/>

14. Scenarios for Ukraine: Reforming institutions, strengthening the economy after the crisis. World Economic Forum, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ScenariosSeries_Ukraine_Report_2014.pdf

References:

1. Porter, M. (2016), *Mezhdunarodnaia konkurentsia: Konkurentnye preymushchestva stran* [International competition: Competitive advantages of countries], Al'pina Pablysher, Moscow, Russia.
2. Styhlyts, Dzh. (2015), *Tsena neravenstva. Chem rassloenye obschestva hrozit nashemu buduschemu* [Price disparities. Than stratification of society threatens our future], Eksmo, Moscow, Russia.
3. Kruhman, P. (2004), *Mezhdunarodnaia ekonomika: teoriya y polytyka* [International Economics: Theory and Policy], Pyter, St.Petersburg, Russia.
4. Nort, D. (1997), *Институты, институциональные изменения и функционирование экономики* [Текст] / Д. Норт; пер. з англ. А. Н. Нестеренко; наук. ред. Б. З. Мильнера. - М.: Фонд экономической книги Начала, - 180 с.
5. Hal'chyns'kyj, A.S. and Heiets', V.M. (2004), *Strategiia ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrainy 2004—2015 roky "Shliakhom ievropejs'koi intehratsii"* [Strategy of economic and social development of Ukraine 2004—2015 "Towards European Integration"], YuTs Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
6. Filipenko, A. S. (2006), *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: istoriia* [International Economic Relations: History], Lybid', Kyiv, Ukraine.
7. Zhalilo, Ya.A. (2005), *Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Competitiveness of Ukraine's economy in the context of globalization], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
8. Holykov, A.P. Kazakova, N.A. and Shuba, O.A. (2009), *Ekonomika Ukrainy* [Economics of Ukraine], Znannia, Kyiv, Ukraine.
9. Holikov, A.P. and Dovhal', O.A. (2015), *Svitova ekonomika* [World Economy], KhNU imeni V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine.
10. Koval's'ka, L.L. (2007), *Otsinka konkurentospromozhnosti rehionu ta mekhanizmy ii pidvyschennia* [Evaluation of the competitiveness of the region and mechanisms to improve it], Nadstyria, Lutsk, Ukraine.
11. Kindzers'kyj, Yu.V. Yakubovs'kyj, M.M. and Halytsia, I.O. (2009), *Potentsial natsional'noi promyslovosti: tsili ta mekhanizmy efektyvnoho rozvytku* [The potential of national industry: objectives and mechanisms for the effective development], Instytut ekonomiky ta prohnouzuvannia, Kyiv, Ukraine.
12. State Statistics Service of Ukraine (2016), *Statistical information*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 April 2016).
13. World Economic Forum (2014), "Global Competitiveness Report", available at: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015/> (Accessed 10 April 2016).
14. World Economic Forum (2014), "Scenarios for Ukraine: Reforming institutions, strengthening the economy after the crisis", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ScenariosSeries_Ukraine_Report_2014.pdf (Accessed 10 April 2016).

Стаття надійшла до редакції 28.04.2016 р.